

LJUDMILA BOKAL

RAZLIKOVALNE ZNAČILNOSTI STROK Z JEZIKOVNEGA STALIŠČA

COBISS: 1.01

Prispevek obravnava razlikovalne značilnosti strok glede na jezikovna merila. Ugotavlja, da se stroke poleg terminološke leksike, ki je relevantno znamenje določenega predmetnega področja, razlikujejo tudi po jezikovnih merilih.

Ključne besede: razlikovalna značilnost, stroka, terminografija, frazeološki termin, neverbalno terminološko znamenje

Differential Characteristics of Professions from a Linguistic Perspective

This article examines the differential characteristics of professions based on linguistic criteria. It determines that, in addition to the terminological lexemes that are a relevant marker of a particular subject area, these also differ by linguistic criteria.

Keywords: differential characteristics, profession, terminography, phraseological term, nonverbal terminological marker

1 SPLOŠNO

Znano je, da so nekateri sociolingvistični pojavi v strokah skupni,¹ drugi pa razkrivajo njihove posebnosti. Za terminologijo in še posebej za njeno praktično aplikativno vejo – terminografijo pa je vabljivo ugotavljati, katere so značilnosti strok, ki niso vezane na družbeno pogojeno podlago, ampak zadevajo njihova notranjejezikovna dejstva. Po njih se stroke razlikujejo, z njimi se izražajo inherentne posebnosti strok, izkazujejo pa se ob njihovi medsebojni sopostavitvi in ob konkretnih primerih. Izhodišče razprave se osredotoča na jezik kot hierarhično obstoječ fenomen, ki se izkazuje s posameznimi ravninami. Odgovor na vprašanje, ali je mogoče v strokah ugotavljati razlikovalne značilnosti² na vseh jezikovnih ravninah, na glasoslovni, oblikoslovni, skladenjski, besedotvorni in besedoslovni (leksikalno-semantični), je nikalen. Na glasoslovni, oblikoslovni in skladenjski se stroke navezujejo na splošni jezik, tu se množica splošnega jezika

1 Mojca Žagar Karer omenja »omejeno število uporabnikov, ki imajo posebno (strokovno) znanje, formalno naravo govornega položaja, poudarjeno informativnost« (Žagar Karer 2011: 134).

2 V prispevku bo uporabljen izraz *razlikovalne značilnosti*, ki se sicer kot termin v terminografiji veže na pomensko strukturo terminov, v jezikoslovju pa je aktualen tudi v dialektologiji: »Relativne razlike so tudi navznoter, tako v okviru istega narečja lahko obstajajo posamezni govori (mikrodialekti), ki jih povezujejo iste razlikovalne značilnosti.« (http://www.jezikinslovstvo.com/ff_arhiv/lat1/043/78c01.htm, dostop 21. 5. 2015.) Sicer se termin *razlikovalna značilnost* pojavlja tudi v jezikoslovju nesorodnih strokah, na primer v medicini in sociologiji.

preseka z množico strokovnih jezikov, ki so opredeljujoči za posamezno stroko. O tem je v strokovni literaturi že tekla beseda. Špela Vintar (Vintar 2008: 38) se ob razčlenjevanju povezav splošnega in strokovnega jezika osredotoča na tri vrste terminološke leksike, na »strokovno specifično izrazje«, na »splošno strokovno izrazje« in na »splošno izrazje«, pri čemer kot merilo strokovnosti besedila postavi »strokovno specifično izrazje« na prvo mesto. Terminološki leksiki v strokah daje prednost tudi starejša jezikoslovna literatura. Jože Toporišič v Enciklopediji slovenskega jezika navaja: »Vsem strokovnim jezikom je lastno zlasti posebno izrazje [...]« (Toporišič 1992: 315).

Strokovna literatura torej obravnava besedoslovno ravnino kot najbolj reprezentativno, na kateri se izkazuje določena stroka. Članek pa razčlenja stroke glede na druge razlikovalne značilnosti, kot je slovnično merilo besednih vrst, in glede na druge jezikovne ravnine, kot je besedotvorna in skladenjska. Seže tudi v neverbalno konvencionalno terminološko sporazumevanje. Nekatere stroke so po teh merilih bolj prepoznavne. Namen pričujočega sestavka je torej poglobiti splošno znano dejstvo o terminološki leksiki kot najbolj relevantnem znamenju določene stroke in pritegniti še druge njihove razlikovalne značilnosti. Konkretno izhodišče bodo terminološki slovarji; večino³ tu obravnavanih je izdal Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Terminološki slovarji naj bi zajeli pojmovni sistem stroke. Kodifikacija se namreč najbolj merodajno uresniči z registracijo terminološke leksike v terminoloških slovarjih, ki zajamejo termine določene stroke, ti pa slonijo na njenem pojmovnem sistemu. Termini so namreč le izrazna lupina za pojem, njegova zunanja izrazna oblika, neodvisna od sobesedila. Kot celota se združujejo v terminološki leksiki določene stroke. Ob tem na dan sili vprašanje, ali obstaja stroka, ki nima strokovnega jezika, ki potemtakem nima svoje specifične leksike, in ali obstaja strokovni jezik, ki ni vezan na stroke. Odgovor je načeloma pozitiven v drugem delu, njegova konkretizacija pa prinaša tudi v tem članku dopolnilne poglede.⁴

Prispevek ponekod sega od pojmovnega sistema posameznih strok, ki se izkazujejo v slovarjih, tudi v besedila tu obravnavanih strok. Krovno izhodišče je namreč jezik kot najširši fenomen, ki obstaja v treh prepletajočih se aplikativnih danostih: kot sistem govornih in pisnih besedil (prvi vidik), ki jih v pravila

3 Od tu obravnavanih Sekcija za terminološke slovarje Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU ni izdala edinole Pojmovnika s področja obratovanja in vzdrževanja distribucijskega elektroenergetskega omrežja in postrojev – izdali so ga Elektroinštitut Milan Vidmar in elektrodistribucijska podjetja Slovenije (Bokal 1994).

4 Trditev o strokovnem jeziku navezujemo na slovnično kategorijo števila. Slovenske slovnice in jezikovni priročniki imajo sicer iztočnico strokovni jezik v ednini, a pri njegovi opredelitvi hitro preidejo v množinsko obliko in tipizacijo vežejo na aplikativne oblike strokovnega jezika. Tako Slovenska slovnica Jožeta Toporišiča ločuje znanstveni jezik, poljudnoznanstveni jezik in praktičnostrokovni jezik (Toporišič 2000: 28–30). Jože Toporišič v Enciklopediji slovenskega jezika pri iztočnici strokovni jezik že v drugem stavku govori o »strokovnih jezikih« in ne o »strokovnem jeziku« (Toporišič 1992: 315).

spravljajo in urejajo slovnice (drugi vidik), in iz njiju izhajajoče in na njuni podlagi predstavljene »drobne« enote prve ravni (leksemi), ki so registrirane v slovarjih.

2 STROKE GLEDE NA SOCIALNE ZVRSTI

Začetek obravnavanja strok izhaja iz najširših izhodišč, iz socialnih zvrsti. Glede na to merilo se razpravljanje razdeli na tri v navpični razslojenosti jezika najbolj razpoznavne predstavnike: knjižni jezik, pogovorni jezik in narečje.

- 2.1 Če začnemo na socialni plasti, ki je geografsko zamejena, obstanemo na narečju. Obstoje narečnih terminov v strokah je bil v slovenski jezikoslovni literaturi že opažen. Zvonka Leder Mancini omenja narečne termine v strokah geografija, krasoslovje, živinoreja, kmetijstvo (Leder-Mancini 1984: 87). Geografsko področje ponazorimo s termini iz Geografskega terminološkega slovarja (2005). Narečni termini so pogosto vezani na agrarno geografijo in na geomorfološke oblike; njihov narečni izvor zaznamuje oznaka ljud.(sko): **črča**⁵ -e ž *agr. geogr., ljud., na Tolminskem* → senožet (1); **rónek** -nka m nav. mn. *agr. geogr., ljud., na Goriškem* → terásni vinógrad; **brájda** -e ž **2. agr. geogr., ljud., v Goriških brdih** vinograd; **dána** -e ž *geomorf., ljud., na Primorskem* → dánja ravnína. Dokaz za narečni status nekaterih od naštetih terminov najdemo že v Pleteršnikovem slovarju (Pleteršnik 2006): **črča**, *f.* »senožet na črtu (Rodung)«, *Erj. (Torb.), Tolm.*; **rônak**, -nka, m. = viseč svet, po nekaterih krajih tudi vinograd v istem pomenu, kakor ipavski »breg«, *Goriška ok.-Erj. (Torb.)*; – menda iz furl. ronc; prim. *Štek. (Arch. XII. 467.)*. Izraz *ronek* je tudi termin v planinski terminološki leksiki. Planinski terminološki slovar (2002) ga neoznačenega prikazuje z dvema sinonimoma: **rónek** ~nka m strmina, breg.

Izraz *rovť* ima sicer v Geografskem terminološkem slovarju oznako ljudsko le v drugem pomenu, a območna zamejitev v prvem pomenu že nakazuje narečni termin: **rôvť** -a m **1. agr. geogr., v severozahodni Sloveniji** njiva na nekdanj s trebljenjem izkrčenem zemljišču na hribovitih, goratih območjih S: rúť PRIM.: fráta (1), ledína (2), láz, novína (2), črét (2) **2. agr. geogr., ljud., v Julijskih Alpah** → prědplanína. Po pojasnilu o jezikovni vrednosti oznake PRIM.⁶ bi kot narečne termine lahko obravnavali tudi nekatere izraze, navedene za to oznako: **fráta** -e ž **1. agr. geogr., na Pohorju** s trebljenjem pridobljena njiva [...] **2. agr. geogr.** na golo izsekano zemljišče sredi sklenjenih gozdov, ki se postopoma, nenačrtno zarašča. Izraz *rovť* si je kot poimenovanje za določeno prepoznavno zemljišče z individualizacijo pridobil tudi status lastnega imena; prešel je v toponomastiko in postal pogosto

5 Izraz *črča* je naveden tudi v ²SSKJ in to s citatom Ivana Preglja. S citatnostjo so bili v SSKJ prikazani izrazi z izrazito rabo v določenem okolju in pri na to okolje vezanem avtorju: **črča** [...] nar. s travo porasel izkrčen svet: Bilo je lice, kamor se je bila vtelesila beda, jeza, bridkost devetih rodov, žalostna prošlost tolminskih sotesk, grap, črč in lazov (I. Pregelj).

6 V razdelku *Krajšave* in oznake v Geografskem terminološkem slovarju je oznaka PRIM. utemeljena tako: PRIM.: primerjaj pomensko ožje ali pomensko širše strokovne izraze.

ime slovenskih krajev v severozahodni Sloveniji (Javorniški Rovt, Plavški Rovt, Nemški Rovt, Laški Rovt).

Geografski terminološki slovar vključuje tudi termine, ki so glede na svojo pomensko strukturo zgornjim podobni; prav tako so vezani na določeno območje: **roca** -e [róka] ž *agr. geogr.* požigalništvo v Braziliji; **chitimene** -ja [čitiméne] m *agr. geogr.* požigalništvo v ekvatorialni Afriki; **kaingin** -a [kajngín] m *agr. geogr.* požigalništvo na Filipinskem otočju; **ládang** -a m *agr. geogr.* požigalništvo v Indoneziji; **mílpa** -e ž *agr. geogr.* požigalništvo v Mehiki; **tavy** -ja [távi] m *agr. geogr.* požigalništvo na Madagaskarju.

Prvotno je bil le lokalno razširjen tudi smučarski termin *slalom* (v pomenu 'poševna sled navzdol' je bil v rabi v vzhodni in jugozahodni Norveški), ki je postal internacionalizem. (Prim. Bokal 2009: 110.) Ali iz drugih jezikov in narečij izhajajo izrazi, ki so v različnih strokah vezani na določeno geografsko območje, na primer v kulinariki (*pica*), v koreografiji (vrste plesov), naj ostane tema za prihodnje razprave.

Nad narečno socialno zvrstjo je v navpični razslojenosti jezika pogovorni jezik. Glede na njegov prevladujoči jezikovni položaj, ki ni vezan na pisni kod in na terminološke besedilne tipe, bi predpostavljali, da pogovornih izrazov kot terminov v strokah ni. Pa vendar se najdejo, in to v strokovni varianti pogovornega jezika, v žargonu. Stroka, v kateri se taki izrazi pojavljajo, pa je po pričakovanju gledališče. Le-to se namreč v svoji »praktični« obliki uporablja predvsem v govoru. Primeri so iz Gledališkega terminološkega slovarja (2007): **foršpilati** -am dov., žarg., v zvezi z režiserjem nazorno pokazati igralcu, kako naj odigra prizor; **fingirati** -am nedov., žarg., v zvezi z igralcem z mimiko, gesto nakazovati uporabo rekvizita, dejavnost, prostor; **dáti iztóčnico** dám -- dov., v zvezi z igralcem ali šepetalcem izgovoriti, nakazati iztočnico S: žarg. vréči iztóčnico. Soavtorica Gledališkega terminološkega slovarja Barbara Sušec Michieli opaža, da so v gledališču žargonski izrazi, »značilni za področja, na katerih prevladuje ustna komunikacija, npr. ustvarjalni proces in tehnične priprave«. Žargonizme ločuje po izvoru; ob pogostih primerih iz nemščine (*óksnštánt* za *galerijo*, *štímungo* za *atmosfêro*, *kulísnšibar* za *ódrskega délavca*) navaja na podlagi metonimije nastale slovenske izraze (*pès* – neznatna, nepomembna vloga, pri kateri igralec nastopi v prvem in zadnjem ali samo v zadnjem dejanju; *lêv* – večja, pomembnejša vloga). Ugotavlja tudi gospodarnost žargonskih izrazov, ki imajo v primerjavi s knjižnimi manj členov (Sušec Michieli 2009: 265).

Gledališka leksika je kot termine privzela tudi domača in tuja osebna imena, ki označujejo značajsko tipične like zlasti s skrajnih mej človeškega vedénja. Ada Vidovič Muha tako odgovarja na poobčnoimenjenje lastnih imen: »Kdaj lastna imena prehajajo med občna in s tem postanejo nosilci slovarskega pomena? Pomembno vlogo pri tem igra dejstvo, da je za nosilca lastnega imena [...] značilna presežnost določene lastnosti ali njena morebitna nepričakovanost, ki jo [...] realno okolje začenja prepoznavati že prek lastnega imena

nosilca. Skratka, lastno ime ne zaznamuje več posameznega, ampak lastnost, značilnost, ki je motivirana na posameznem kakorkoli presežno, npr. *júdež* 'izdajalec, ovaduh', *amérika* 'bogastvo, izobilje' [...].« (Vidovič Muha 2000: 78) Primeri iz Gledališkega terminološkega slovarja: **Pavliha** -/-e m, od 40. let 20. stol. naprej, v slovenskem lutkovnem gledališču glavni junak gledališča ročnih lutk z visokim, razklanim glasom, za katerega so značilni pogum, premetenost, hudo-mušnost ang.: Pavliha nem.: Pavliha m, ita.: Pavliha m.; fr.: Pavliha m; **harlekín** -a m **1.** po osrednjem liku iz commedie dell'arte nastopajoči, ki z gibalno spretnostjo, improvizacijo, akrobacijami zabava občinstvo ang.: Harlequin nem.: Harlekin m ita.: arlecchino m. fr.: arlequin m [...] Taki izrazi so še Brigéla, Hánswurst, Judy, Júrček, Kásperl, Kolombína, Pedrolíno, Petruška, Pierrot, Pulčinéla, Punch, Skaramúš, zanni.⁷ Pojav, ki bi ga lahko imenovali terminologizacija lastnih imen, je potemtakem tipičen za stroko, ki se ukvarja s poglobljenim psihološkim razkrinkavanjem človeških značajev. Morebitne grafemske variante pri navajanju tujih ustreznikov so sicer mogoče,⁸ a ne zanikujejo dejstva, da gre z nekaterimi zadržki⁹ pri teh gledaliških terminih za poseben tip internacionalizmov. Pridržki grede tudi v smer razumevanja prevzetosti, ker gre pri navajanju tujih ustreznikov le za izrazno podobo, medtem ko pojmovna podlaga osta-

7 Razlage v Gledališkem terminološkem slovarju: **Brigéla** -e [brigéla] tudi **Brighella** -e m (ita.) commedia dell'arte tip zvitega, spletkarskega služabnika, navadno z brki in polmasko s kljukastim nosom [...]; **Hánswurst** -a m od začetka 16. stol. naprej, v nemškem okolju komedijski tip prostaškega, prebrisanega ljudskega junaka, navadno v kostumu salzburškega kmeta [...]; **Judy** -- [džúdi] ž v 19. stol., v Angliji lutka, Puncheva žena, tip jezne in nasilne zakonske žene [...]; **Júrček** -čka m med obema vojnama, na slovenskih sokolskih lutkovnih odrih marioneta, junak otroškega občinstva, možic nedoločljive starosti v predstavah, ki vzgajajo in krepijo narodno zavest ang.: Jurček, nem.: Jurček m, ita.: Jurček m., fr.: Jurček m; **Kásperl** -a m **1.** od konca 18. stol. naprej, v nemškem okolju komedijski tip duhovitega, prostaškega hlapca v dunajskem ljudskem gledališču [...] **2.** od 19. stol. naprej, v nemškem okolju ročna lutka ali marioneta, zlasti v predstavah za otroke [...]; **Kolombína** -e tudi **Colombina** -e [Kolombína] ž commedia dell'arte tip mlade, spletkarske služabnice, Harlekinove ljubice [...]; **Pedrolíno** -a m (ita.) commedia dell'arte tip prijaznega, naivnega služabnika z ohlapnim belim kostumom in majhnim pokrivalom, navadno brez maske in z belo pobarvanim obrazom [...]; **Petruška** -e m od 17. stol. naprej, v Rusiji, zlasti v lutkovnem gledališču tip nasilnega, prostaškega, smešnega ljudskega junaka z dolgim nosom, piskajočim glasom, ki ga lutka ustvarja s pisčikom [...]; **Pierrot** -a [pjeró -ja] m (fra.) commedia dell'arte, kasneje francoski pantomimni lik tip ogoljufanega ljubimca, neumnega služabnika ali žalostnega klovna z belim ali črno-belim kostumom in masko ali belo pobarvanim obrazom, nastal iz lika Pedrolina [...]; **Pulčinéla** -e tudi Pulcinella -e [pulčinéla] m **1.** commedia dell'arte tip premetenega, uživaškega služabnika ali trgovca z dolgo kapo, grbo, velikim trebuhom in kljukastim nosom, navadno v belem kostumu [...]; **Punch** -a [pánč] m od 17. stol. naprej, v Angliji ročna lutka, nastala iz lika Pulčinele, tip nasilnega zakonskega moža [...]; **Skaramúš** -a tudi Scaramouche -a [skaramúš] m (fra.) commedia dell'arte, francoska komedija v 17. stol. tip strahopetnega, bahavega vojaka s črnim kostumom in širokim pokrivalom, z masko z dolgim nosom, s škornji in visečim usnjenim penisom [...]; **zanni** -ja [dzáni] m (ita.) commedia dell'arte tip smešnega služabnika [...]. Vprašanje velike začetnice pri izrazih puščamo ob strani.

8 Zlasti to velja za iztočnico *Jurček*, ki je v vseh jezikih (angleščina, nemščina, italijanščina, francoščina) naveden za zlitnikom: *Jurček*. Prim. op. 8, iztočnico *Jurček*.

9 Težko bi namreč trdili, da gre pri tipu *Jurček*, ki ima časovno in lokalizacijsko omejitvev, za internacionalizem.

ja neprevzeta. Pravzaprav gre v nekaterih zgornjih primerih za prevzemanje v obratno smer, ko tuji jeziki prevzemajo iz slovenskega, iz našega okolja.

Razlikovalne značilnosti strok s stališča knjižnega jezika, ki je na vrhu socialnozvrstne razplatenosti jezika, zadenejo na globalizacijo in z njo povezano stopnjo prevzetih besed v posameznih strokah. Vrednotenje jezika in vnos interferenc vanj, kar je pogosta tema jezikovnih razprav, naj bo v pričujočem prispevku omenjen le s skrajnih položajev. V Čebelarskem terminološkem slovarju (2008) je en sam prevzeti izraz (*inbrídna mática*; angl. *inbreed* > *pariti sorodne vrste*),¹⁰ v novejši terminološki leksiki zlasti ožjih strok pa se angleško izrazje kopiči v veliko pojmovnih skupinah. Ena takih je deskanje na snegu, ki ima angleške izraze za dejanje sámo (*loop, hold*), za gibalne prvine (*duck stance*) in za priprave (*kink rail, straight rail, curved rail*). Slovenski smučarski slovar si je tu izjemoma¹¹ privoščil podjetno potezo v prid slovenščini in v slovar sprejel v rabi »delno potrjene besede« (2011: 11), ki jih je grafično zaznamoval s piko na koncu zapisa iztočnice. Neupoštevanje načela ustaljenosti terminološke leksike je bilo tako formalno označeno. To je strokovno sprejemljiv način potrditve sociolingvističnega posega v stroko, če se ta za to poteguje. Navedeni stroki kažeta skrajno stanje prevzetosti.

3 STROKE GLEDE NA BESEDNE VRSTE

Glede na zajetost terminov po besednih vrstah strokovna literatura omenja samostalnike in njihovo večjo pogostost v primerjavi z drugimi besednimi vrstami: »[Strokovni termini] so [...] v veliki večini res samostalniški, v slovenščini večinoma s pridevniškim prilastkom [...]« (Vidovič Muha 2000: 26). Tovrstno vlogo samostalnikov priznava tudi Špela Vintar: »Večina terminov je samostalniških, se pravi, so sestavljeni bodisi iz enega samostalnika bodisi iz besedne zveze, v kateri je jedro samostalnik« (Vintar 2008: 40). Ob strani so poleg samostalnikov omenjene tudi druge besedne vrste: »V literaturi pogosto beremo, da so termini besednovrstno večinoma samostalniki in samostalniške besedne zveze. [...] Vendar je treba opozoriti, da so termini lahko tudi glagoli, pridevniki in prislovi itd. [...] Pojavljanje nesamostalniških terminov je odvisno zlasti od obravnavanega strokovnega področja, glagoli se v večji ali manjši meri pojavljajo skoraj na vseh področjih (bolj pogosti so npr. v vojaški in športni terminologiji, najdemo jih tudi v elektrotehniki, npr. *krmiliti, izolirati*), medtem ko npr. v glasbeni terminologiji

10 Seveda gre tudi tu za prevzetost samo s stališča izrazne oblike, ne pa za prevzetost pojma samega.

11 Izraz »izjemoma« je uporabljen zato, ker so se sestavljavci slovarja zavedali, da je to terminografsko neregularno dejstvo. Upravičujejo ga tako: »Take v rabi delno potrjene besede sicer niso običajni del slovarskega besedja, a jih je strokovna skupina, ki je sestavljala slovar, s strinjanjem stroke oziroma njenega področnega strokovnega predstavnika želela ponuditi uporabnikom. S tem smo želeli zadostiti poimenovalnim možnostim slovenščine in konec koncev tudi upravičiti naslov slovarja, obenem pa z neprikrivanjem tujega prikazati stanje slovenske smučarske terminologije.« (Slovenski smučarski slovar 2011: 11)

najdemo tudi prislove (npr. *allegro, forte*), v gledališki terminologiji pa celo medmete (npr. *Bis!, Bravo!*).« (Žagar Karer 2011: 32–33)

Druge besedne vrste so zaradi dojemanja samostalnikov kot »statične predmetnosti« (Vintar 2008: 41) v podrejenem položaju: »Pričakovana samostalniškost terminov pa je pogosto razlog, da neupravičeno spregledamo termine drugih besednih vrst, še posebej glagole« (Vintar 2008: 41).

Delitev glagolov glede na njihove pomenske sestavine na primitivne, temeljne, specializirane in višje specializirane (Žele 2004: 78) predpostavlja, da je med terminološko leksiko večina glagolov z ozko specializiranim pomenom.

Ko poudarjamo glagole kot termine, dodajamo številski podatek. Štetje terminov v Malem klekljarskem slovarju iz žirovskih del Tončke Stanonik (Bokal 2013) je to dejstvo potrdilo. Klekljanje je namreč predvsem gibalno dejanje in tako je od skupno 407 terminov v tem slovarju 82 glagolov. Če pa glede na koncept slovarja k tej številki pritegnemo še glagolnike, ki nimajo izhodiščnega glagola in jih je 9, se številka povzpne na 91 glagolskih iztočnic, kar je torej skoraj četrtina.

Pri razčlenjevanju terminov po besednih vrstah se odpira vprašanje povezanosti le-teh s kolokacijo, ki se izraža v obsegu pomenskih možnosti leksema, da vstopa v tipične besedne zveze. »Kolokacija je zadeva statistične verjetnosti, da se dve besedi lahko sopostavljata. Ena v paru ima večjo privlačnost kot druga, na primer beseda *vino* ima večjo možnost sopostavljati se z besedo *rdeč* kot beseda *rdeč* z besedo *vino*, ker se beseda *rdeč* lahko navezuje na številne samostalnike, medtem ko beseda *vino* nastopa le z majhnim številom pridevnikov« (Jackson 2002: 18). Ali je možnost tvorbe terminov z določeno besedno vrsto premo ali obratno sorazmerna z njihovo kolokacijsko razpršenostjo? Ob zgornjem primeru: ali ima pridevnik *rdeč* zaradi svoje navezanosti na več samostalnikov zato večjo možnost, da se pojavlja kot del terminološke besedne zveze kot *vino* in izraz *vino* zaradi manjše vezave manj? Na prvi pogled je odgovor pritrdilen. Če pa pomislimo na zaprtost denotativnih pomenov, se pritrdilni odgovor omaje. Vsekakor tema za digitalno obdelavo besedil in rudarjenje terminov.

Ob zgornji definiciji kolokacije, ki predpostavlja kvantitativno merilo, in ob iskanju odgovorov na zastavljeno vprašanje je smiselno kvantitativni vidik razčleniti na posamezne postavke. Mateja Jemec Tomazin opozarja, da »[k]olokatna paradigma ali obseg kolokacije, ki ga določa število kolokatorjev (besed, ki se pojavljajo ob preučevani besedi), temelji na upoštevanju pomenskih lastnosti na paradigmatski in različnih vidikih besednega povezovanja na sintagmatski ravni« (Jemec Tomazin 2010: 158). Gre torej za navpično (paradigmatika) in vodoravno os (sintagmatika) pri razumevanju kolokacij, rezultat pa je po vsej verjetnosti eksponentno, ne linearno razvita krivulja, ki izraža število kolokacij. Trditev jemljimo kot hipotezo, ki še čaka na obdelavo.

Terminološko razpravljanje ne prezre terminoloških kolokacij. Špela Vintar navaja, »da Evroterm kot terminološka baza [...] vsebuje precej besednih zvez, za katere bi težko trdili, da so poimenovanja določenih jasno opredeljenih pojmov, so

pa nedvomno terminološke kolokacije« (Vintar 2008: 41). Postavlja se vprašanje ločevanja terminoloških kolokacij od kolokacij splošnega jezika. Da merilo ustaljenosti jezikovnih sredstev za praktično razmejevanje ni relevantno, sta avtorici že opozorili (Logar – Vintar 2008: 13). In če je značilnost kolokacij, »da se sestavine kolokacij ne pojavljajo vedno skupaj, temveč so med dvema deloma lahko tudi do štiri besede« (Jemec Tomazin 2010: 158), se v obravnavo kot eno od meril ponuja število kolokatorjev med išočima besedama.

Pridevnik je s terminografskega besednovrstnega stališča manj funkcionalen. Ada Vidovič Muha ga uvršča med eksogene lekseme, pri katerih »je jedro sintagme, identifikacijski člen, zunaj njih samih« (Vidovič Muha 2000: 63). V strokovni literaturi ga kot potencialno iztočnico v terminoloških slovarjih omenja Mojca Žagar Karer (2011: 32). Pridevniške iztočnice bi lahko vseboval terminološki slovar barv (*rděč, běl, črn*), vendar tudi tu obstaja dilema, ali bi nastavili pridevniško iztočnico (*rdeč, bel, črn*) ali njegovo konverzno obliko (*rděča, běla, črna*), ki je z besednovrstnega merila samostalniki.

V terminološki literaturi je glasba omenjena kot tipična predstavnica stroke, v kateri so termini prislovi (*andante, forte, mezzoforte*). (Prim. Vintar 2008: 41; Žagar Karer 2011: 33.) Prislove pa najdemo tudi v leksiki likovne umetnosti (*buon fresco, al fresco, a secco*); prav tako kot v glasbi tudi tu izvirajo iz italijanščine. V geografski terminološki leksiki so prislovni termini neprevzeti (*dôlvôdno, gôrvôdno*).¹² Prislovne iztočnice najdemo tudi v gledališki terminološki leksiki. Gledališki terminološki slovar navaja številne režijske oznake v dramskih besedilih, namenjene nastopajočim, ki označujejo intenziteto govorjenja (*potíhem, tího, naglás*) ali položaj govorečega glede na soigralce (*záse, na strán, vstrán*), izražajo tudi neodrsko spremljanje dramske igre: *off*. V geografiji odra določajo mesto dramske igre: *désno sprédaj, désno zádadaj, lévo sprédaj, lévo zádadaj, v sredíni sprédaj, v sredíni zádadaj, sprédaj, zádadaj*. Prislovi so v gledališki leksiki na ravni rangiranja predstav: *ízven, délno ízven, ízven in kónto*, izražajo pa tudi njihovo časovno pojavljanje: *zádnjikrat, zádnjič*.

V gledališki terminološki leksiki so termini celo zaimki. Prav tako imajo namen pojasnjevati izvedbo gledališke vloge: **sám** -- zaim. **1.** v didaskalijah oznaka za monolog PRIM.: záse **2.** v didaskalijah oznaka, da je igralec sam na odru; **Vsí vsè!**¹³ žarg., v zvezi z režiserjem ukaz za vajo na postavljeni sceni, na kateri sodelujejo vsi nastopajoči v kostumih, z rekviziti.

¹² Primera sta iz Geografskega terminološkega slovarja.

¹³ Besednovrstne oznake iztočnica nima ne v knjižni izdaji Gledališkega terminološkega slovarja ne v elektronski obliki na spletnem portalu Fran. Ker pa ima spletna izdaja z dvema »črticama« nakazano paradigmo (osnovo in obrazilo, ki je v tem primeru ničta končnica), bi potemtakem oznaka z dvema črticama pomenila nesklonljivost. Ker je sklonljivost inherentna lastnost samostalnikov, pridevnikov in zaimkov, umanjkanje tovrstne oznake v slovarju rešimo z dodano oznako zaim. Prim. SSKJ: **věs** vsà vsè [vəs] zaim., SP 2001: **věs** vsà vsè [vəs] cel. mer. zaim. (celostni merni zaimek). Razvezavo cel. mer. zaim. izpisujemo po analogiji in kombinaciji s cel. prisl. zaim. (celostni prislovni zaimek) in mer. prisl. (merni prislov). V razdelku Krajšave in slovarske oznake v SP 2001 je namreč umanjkala.

Termini so tudi medmeti.¹⁴ *Bis* in *Brávo* v gledališki leksiki imata vlogo pozitivnega sprejemanja predstave.¹⁵

4 STROKE GLEDE NA BESEDOTVORJE

Slovníchnemu razčlenjevanju strok po besednih vrstah sledi obravnava na besedotvorni jezikovni ravni. Če besedotvorje razumemo kot »[d]el besedoslovja, ki kaže, kako se delajo nove besede (tvorjenje) in kako tvorjenke razumemo« (Toporišič 1992: 8), in če se opremo na besedotvorni pomen tvorjenk (Vidovič Muha 2000: 115) ter izhajanje iz dejstva, da obrazilni morfemi lahko oblikujejo večjo pojmovno skupino, opazimo razlikovalne značilnosti v posameznih strokah. V okviru besedotvornih vrst je zelo produktivna izpeljava, ki ne samo s posameznimi priponami iz samostalniških podstav, ampak tudi z besednimi zvezami pridevnika in samostalnika ponuja oblikovanje terminov. Konkreten primer so v likovni umetnosti poimenovanja za barve, ki so izpeljanke iz zemljepisnih lastnih imen. V jezikoslovni literaturi jih imenujemo eponimi:¹⁶ *berlínsko módra*, *délfsko módra*, *egipčánsko módra*, *paríško módra*,¹⁷ *angléško rdéča*, *pompejánsko rdéča*; *grško zeléna*, *sèvrsko zeléna*. Tvorjenost s pridevniškimi obrazili *-ski* iz zemljepisnih lastnih imen Ada Vidovič Muha uvršča med besedotvorne pomene, ki so pomensko predvidljivi, gre pa za pomen povezanosti (Vidovič Muha 2000: 44–45). Take vrstne pridevnike v terminološki besedni zvezi imenuje »izvirnostno krajevne« (Vidovič Muha 2000: 28). Ta poimenovalni motiv se razkriva tudi v terminih *čéška zeléna zémlja*, *neápeljska zémlja*,¹⁸ *siénska zémlja*, *verónska zémlja*. Prvotno so se namreč barvila pridobivala neposredno iz zemlje, prsti, od tod je izviralo tudi ime, ki se je pozneje leksikaliziralo še v manj nazornih pomenih.

Pojmovni skupini iz likovne umetnosti so izrazno podobni termini iz uporabne umetnosti, in sicer s področja orožja: *átiška čeláda*, *frígijjska čeláda*, *halkídaska*

14 Medmete najdemo tudi v narečni terminologiji, zlasti za usmerjanje vprežnih živali. SSKJ: **hěj** in **hěj** medm. [...] **3.** nar., klic volu *naprej!*: hej, lisec; **bístahor** medm. [...] klic konju *na levo!*: hjo, bistahor. Jože Toporišič v Slovenski slovnici navaja različne velelnice za živali, za konja na primer: *i, hi, dije, g(i)e* (Toporišič 2000: 462). Na terminologiziranost velelnic za živino je opozorila Alenka Šivic-Dular: »Medmeti, ki so se *terminologizirali* (poudarila L. B.) v velelnice, imajo [...]« (Šivic-Dular 1985: 147).

15 Gledališki terminološki slovar: **Bís!** medm. (lat. *dvakrat*) klic iz občinstva nastopajočim izraža zahtevo po ponovitvi dela uprizoritve; **Brávo!** medm., klic iz občinstva izraža navdušenje nad igralcem, prizorom, uprizoritvijo.

16 O eponimih je pisala Maja Košmrlj Levačič (1998).

17 Opazno je, da zlasti modra pri tem izkazuje večjo sintagmatsko pestrost. Vprašanje o vzrokih presega namen tega sestavka. Predvideva se odgovor, da je to mogoče v povezavi z barvo neba v posameznih mestih.

18 Iz gradiva za umetnostnozgodovinski slovar, ki se hrani v Sekciji za terminološke slovarje Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU: **čéška zeléna zémlja** [...] anorganski pigment, ki vsebuje veliko železa, prvotno najdena v Kadaňu na Češkem; **neápeljska zémlja** [...] rumen pigment, ki so ga pridobivali v žvepljenih rudnikih v Neaplju.

*čeláda, koríntska čeláda, benéška skléda, burgúndski šlém.*¹⁹ V navedenih primerih je poimenovalni motiv mogoče navezati na geografsko območje, na katerem sta se določen del bojevniške opreme ali orožje uporabljala, glede na kronološko merilo po predvidevanju prvotno. Tudi tu gre za inheretno povezavo pojma in termina. Obe navedeni stroki, barve in orožje, sta dokaz, kako predmet stroke sega v izrazno obliko terminov.

Nekatere stroke so prepoznavne tudi po značilnih priponskih obrazilih. V klekljarstvu kot eni od antropoloških strok je pri izpeljavi povezujoče znamenje pojmovne skupine, ki jo oblikujejo poimenovanja čipk, podaljšava korena z *-ov/-ev: métr-ovke, srčk-ovke, močerád-ovke, krížč-evke.*²⁰

Kemija je veda, pri kateri je produktivna besedotvorna vrsta zlaganje: *metílal-kohól, klórbenzén, etílklór.* Kot pri klekljarski terminologiji se tudi v kemiji pojavljajo njej lastne pripone: *-ik (vodík, kisík, ogljik), -ij (rádij, kálcij, stróncij, silícij).* Relevantno znamenje kemijske terminološke leksike je tudi njej inherentna slovnicična lastnost – neštevnost, termini se kot snovni samostalniki rabijo le v ednini.

5 STROKE GLEDE NA SINTAGMATIKO

Glede na to, »da [so] [k]ategorialne pomenske sestavine izhodišče sintagmatike – družljivosti, povezovanja leksemov z izhodiščno omejitvijo njegovih paradigmatskih – izbirnih možnosti« (Vidovič 2000: 111), se je smiselno vprašati, ali obstajajo razlike v strokah glede na terminografsko merilo, še posebej, če predvidevamo neomejeno možnost kolokacijskih zvez in različne skladenjske možnosti. Delni odgovor na zastavljeno vprašanje najdemo v elektrotehniški terminološki leksiki, in to na njenema ožjem področju, na področju distribucije električne energije. V Pojmovniku s področja obratovanja in vzdrževanja distribucijskega elektroenergetskega omrežja in postrojev (Bokal 1994) najdemo veliko terminov, ki so s sintagmatskega vidika desni prilastek. Številski podatek je tak: od skupno 361 izrazov imajo 103 izrazi tako obliko. Pod iztočnico *čas* je zbrano 28 podiztočnic, od katerih jih je 15 v vlogi desnega prilastka. Nekaj primerov: *čas diagnosticíranja okváre, čas do okváre, čas do prve okváre, čas hládne rezérve, čas kontrolé, čas lokalizácije okváre.* Vzrok iščemo v meta-jezikovnih posebnostih te stroke. Take besedne zveze se zapirajo same vase, poglobljajo se v lastne odnosne pojme, njihov pomen se ne veže navzven, kar bi bilo v primeru z levim prilastkom, s katerim bi se izražala vrstnost, ki bi bila podlaga za sistemizacijo. Če vzamemo na primer besedno zvezo *čas diagnosticíranja okváre*, je diagnosticíranje okvare opredeljeno s stališča časa, potencialna možnost pa je še *mésto, srédstvo diagnosticíranja okváre.* Kdaj je

¹⁹ Primeri so iz spletnega Terminološkega slovarja uporabne umetnosti – pohištvu, ure, orožje (<http://isjfr.zrc-sazu.si/terminologisce#v>, dostop 15. 5. 2016).

²⁰ O posebnostih klekljarske terminološke leksike prim. Bokal 2015. Poleg besedotvornih posebnosti je opisana tudi slovnicična posebnost – kategorija števila. (Bokal 2015: 47–48).

pretvorba tovrstnih zvez v besedne zveze z levim prilastkom mogoča in kdaj ne in kdaj je pomensko prekrivanje med obema zvezama identično (*čas kontróle* > *kontrólni čas*), je še neodgovorjeno vprašanje, ki pa se zastavlja samo hipotetično, ker ga sicer terminološko načelo ustaljenosti zavrača. Tako ugotovitev Ade Vidovič Muha, da je »[s]trokovnih besednih zvez z desnim samostalniškim prilastkom [...] v jeziku neprimerno manj kot z levim« (Vidovič Muha 2000: 28), drži, obenem pa ugotavljamo, da nekatere stroke precej opredeljujejo tudi termini z desnim prilastkom.

6 STROKE GLEDE NA SKLADNJO

Dosedanje razpravljanje je v širšem pomenu zadevalo leksiko, od tu dalje pa seže čeznjo. Obdelavi nestavčnih besednih zvez namreč sledi pogled na višjo jezikovno ravnino, ki jo oblikuje skladnja z vezanjem besednih zvez v stavke. Povezanost strokovnih jezikov in splošnega jezika na skladenjski jezikovni ravnini je bila v strokovni literaturi že poudarjena: »Strokovni jezik je podmnožica splošnega, saj temelji na slovničnih in *skladenjskih pravilih*, ki so značilna za splošni jezik [...] Strokovni jezik brez splošnega ne more obstajati, z njim si deli pisavo, oblikoslovni sistem ter *skladenjska pravila* [...].« (Žagar Karer 2011: 130; ležeče L. B.) Splošno veljavna trditev bo dopolnjena s posebno. V strokovnih besedilnih tipih je namreč mogoče poleg s splošnim jezikom povezujoče najti tudi skladenjske posebnosti, ki jih v splošnem jeziku ni.

Ena od njih se pojavlja v pravnem jeziku, povezana pa je s slovnično kategorijo osebe. Ada Vidovič Muha o tem pravi: »Oseba kot kategorialna lastnost samostalniške besede je neposredno vezana le na 1. in 2. osebo – tvorni prvini govornega dejanja, vedno človek kot udeleženec govornega dejanja z osebnim lastnim imenom; 3. oseba je vse, kar ni 1. in 2. oseba, skratka vse, kar sodi med občna in lastna imena – pri slednjih seveda le, če ne gre za 1. in 2. osebo. V tem smislu je 3. oseba pomensko najsplošnejša (ekstenzivna) [...].« (Vidovič Muha 2000: 33)

V pravnem jeziku pa najdemo hkratno rabo, neke vrste kolizijo prve in tretje osebe. Primera: »Notar istovetnost darovalca preverim z vpogledom v osebno izkaznico št. ...«; »Pred sestavo te listine notar v smislu določbe [...] pogodbenikoma na razumljiv način opišem vsebino nameravanega pravnega posla, ju opozorim na pravne posledice [...] Zlasti raztolmačim²¹ v smislu določb Obligacijskega zakonika [...].«²² Zgled je naveden v sedanjiku, a je hipotetično enako mogoč tudi v pretekliku: Notar sem preveril (skonstruirani zgled). Enaka pogostost obeh kategorij časa pa je vprašljiva. Pravna besedila se namreč nanašajo na trenutno opravljeno dejanje, zato je raba dovršnega sedanjika smiselna. Preteklik

21 Taka rekcija je vezana tudi na jezikovni položaj bralca besedil v radijskih oddajah: »Bral sem 'ta in ta'«

22 Citat je iz vira iz leta 2016, ki je dosegljiv pri avtorici.

bi v besedilo vnesel subjektivizacijo in s tem relativizacijo pravnega dejanja, kar prihaja v nasprotje s temeljnim načelom prava – ugotavljanje objektivnih dejstev, resnice. Prav tako je vrinjanje izraza, ki ima v stroki statusno vlogo in je neposredno vezan na ustvarjajoče besedilo (notar, zunaj omenjenega sobesedila hipotetično sodnik), v pravnih besedilih nujno, ker predpostavlja prisotnost uradne osebe,²³ ki ima funkcionalno nepogrešljivo vlogo pri nastajanju besedila. V pravno utemeljenem besedilu eksplicitna imenovanost osebe, slovnično izražena z osebkom, pogojuje verodostojnost. Opustitev tega bi besedilu vzela to karakteristiko.²⁴

Razlikovalne skladenjske značilnosti se razkrivajo še v posebnem tipu znanstvenih besedil, in sicer v doktorskih disertacijah (Žagar Karer 2011: 153). Izrazito samosvojost pri tem kaže matematika. V njej najdemo skladenjske klišeje, ki jih je mogoče razdeliti na več tipov.

(1) Raba izrazov, ki določajo logično povezanost, ekvivalentnost matematičnih dejstev, eden takih je besedna zveza *natanko tedaj, ko*. Primeri: »Pokazali so, da je povezan graf razdaljno uravnotežen natanko tedaj, ko je $M(V(G)) = V(G)$ « (Jerebic 2008: 37). »Premici sta pravokotni natanko tedaj, ko sta kompleksna nagiba nasprotna« (Željko 1992/93: 116). »Dve vozlišči hiperkocke sta sosednji natanko tedaj, ko se pripadajoči zaporedji razlikujeta na natanko enem mestu« (Jerebic 2008: 3).

V strokovni terminološki literaturi ni najti izraza za navedeno besedno zvezo. Obravnavati jo je mogoče s stališče terminologije ali s stališča frazeologije. Po prvem bi jo pogojno imenovali terminološki frazem, po frazeološkem merilu pa frazeološki termin. Prvo ponujeno možnost utemeljujemo s široko pojmovano definicijo frazeologije. Če je ta po Enciklopediji slovenskega jezika Jožeta Toporišiča »nauk o stalnih besednih zvezah«²⁵ (Toporišič 1992: 45) in če je stalna besedna zveza »zveza dveh ali več besed, ki jo, kakor navadno besedo pri besedovanju, jemljemo iz pomnilnika,²⁶ npr. črna kronika [...]«, je omenjena zveza pač ustaljeno registrirana v zavesti besedja zadevnega strokovnjaka. Druga ponujena možnost pa odpira vprašanje definirane terminosti. Ali so termini lahko nepolnopomenske besede, vezniki, medmeti? Ali je termin lahko fraza? Razpravljanje o tem v prvem delu tega članka se ustavi pri prislovih, zaimkih in medmetih, ki pa v »podtalu« svojih pomenskih možnosti še hranijo sled pomenskosti, to je, širše rečeno, sled navezave na stvarnost. Odgovor na vprašanje, ali je termin lahko fraza, pa je pozitiven. Mateja Jemec Tomazin se ob razčlenjevanju frazemov v znanstvenih besedilih osredotoča na medicino in obravnava frazeološke termine v medicin-

23 Morebitna odstopanja od splošne trditve bi bilo mogoče ugotavljati na večjem številu pravnih besedilnih vzorcev.

24 Trditev je sooblikovala Vesna Kranjc, univ. dipl. prav. Avtorica članka se ji najlepše zahvaljuje.

25 Gre za prvi pomen omenjenega izraza, ki zadošča za navedeno sobesedilo.

26 Izraz *pomnilnik* v tem pomenu v SSKJ ni definiran. Prim. SSKJ: del (elektronskega) računalnika, ki hrani informacije. Metaforično poimenovanje je razumeti kot jezikovni fond besedja v človeški zavesti.

skih besedilih, ki so »[p]osebna kategorija, ki presega mejo dopustnosti in stilne zaznamovanosti« (Jemec Tomazin 2013: 88). Pri obravnavani dilemi nam trditev pomaga z izrazno obliko, ker širi vrstnost takih terminov, ne pa z merilom stilne zaznamovanosti, ker je zveza *natanko tedaj, ko* v matematiki nevtralna.

(2) Navedena zveza se v matematiki pogosto veže z glagolom *veljati*:

»Ker je množica $N_k(a) \cap N_k(b)$ vsebovana tako v množici $N_k(a) \cap N_{k-1}(b)$ kot v množici $N_k(b) \setminus N_{k-1}(a)$, enakost $|W_{ab}| = |W_{ba}|$ velja natanko tedaj, ko je [...]« (Jerebic 2008: 35). »Graf G je medianski graf, če za vsako trojico vozlišč a, b, c v grafu G velja, da obstaja natanko eno vozlišče [...]« (Brešar 2011: 49, prikaz).

(3) Glagolu *veljati* je v tem pomenu blizu glagol *obstajati*. Primer: »Ker je G 2-povezan, obstaja taka povezava $uv \in E(G)$, da je $uv \neq ab$ [...]« (Jerebic 2008: 39).

(4) Povedi, ki se začnejo s členkom *naj*. V drugi povedi jim na začetku (lahko) sledi veznik *potem*; v paru izražata predpostavke in iz njih izpeljane sklepe; izražajo nova dejstva, pridobljena na osnovi znanih podatkov z logičnim povezovanjem. Primera: »Naj bo G dvodelni razdaljno uravnotežen graf [...]« (Jerebic 2008: 39). »Naj bosta u in v vozlišči grafa G . Potem množici vseh vozlišč, ki ležijo na kakšni od najkrajših poti med u in v , rečemo interval [...].« (Jerebic 2008: 1) Členek *naj* sicer po svoji osnovni funkciji izraža velevanje, željo, a v zgornjih primerih se rabi kot oznaka za izhodišče predpostavljene trditve, ki je osnova za v nadaljevanju dokazan sklep.

(5) Možne so kombinacije iz več prej navedenih terminoloških posebnosti: »Naj bo G regularen graf premera d . Potem je G razdaljno uravnotežen natanko tedaj, ko za vsako povezavo $ab \in E(G)$ velja: [sledí matematični izraz] Rezultat podaja družino razdaljno uravnoteženih grafov, katere predstavnik je tudi Petersenov graf.« (Jerebic 2008: 36)

V navedenih primerih gre za glagole obstajanja,²⁷ za njihov ožje strokovni pomen. Besedne zveze, glagoli in členki so terminologizirani. Gre namreč za napoved v nadaljevanju dokazane predpostavljene trditve, kar pomeni odstopanje od standardnega pomena. Glede na koncept je seveda sprejemljivo, da ¹SSKJ in ²SSKJ kot popisovalca splošnega knjižnega jezika iz različnega časovnega obdobja pri zgoraj omenjenih iztočnicah nimata tega matematičnega pomena.²⁸

Ti skladijski klišeji odpirajo vrata razpravljanju o stilu matematike kot podzvrsti znanstvenega stila in o posameznih stilemih v njem. Katere stroke

27 Jure Zupan v Pomenski mreži slovenskih glagolov sicer uvršča pomen glagola *veljati* v prvo skupino glagolov, ki jim je podlaga primitiv *biti* (*obstajati/bití*) in pomenski opis – *obstajati na način x*, oziroma v podskupino glagolov eksistence, ki jih definira kot glagole obstajanja v času, prostoru, stanje, rast in podobno (Zupan 2013: 55).

28 Ob robu naj bo omenjena še posebna motivacijska podlaga novih, zelo konkretnih terminov iz teorije grafov, ki je ena od matematičnih disciplin in tudi ožje področje vira (prim. Jerebic 2008): *pót, cikel, drevó, zvézda, gosénica, koló*.

oblikujejo samosvoj stil? Obstaja razlika v znanstvenem stilu naravoslovnih in humanističnih strok? Termin znanstveni stil še ni bil obravnavan. Toporišič v svoji slovnici sicer govori o znanstvenem jeziku (ne pa o znanstvenem stilu) kot najvišji »vrsti strokovnega jezika« (Toporišič 2000: 29), a ga ne veže na posamezne stroke. Med njegovimi utemeljitvami so navedene leksemске postavke (»strokovno izrazje«), deduktivno podajanje zapisanega (»[...] /znanstveni jezik/ uporablja odmišljanja (abstrakcije), tj. v množici posameznosti nahaja splošnosti in to splošno primerno poimenuje«), odsotnost metafor in metonimij ter psiholoških kategorij (»Gotovo je za znanstveni jezik značilna velika treznost in brezčustvenost [...]«). Poleg teh pa nakazuje tudi skladenjske posebnosti, katere bi lahko vzporejali s predhodnim razpravljanjem: »[...] ni nenavadnega besednega in stavčnega reda, ampak t. i. nevtralni besedi red, stavčni vzorci so najtipičnejši²⁹ [...] Stavčne in povedne zgradbe so rade zapletene.« (Toporišič 2000: 29)

Ob zgornjih primerih se tudi vprašamo, ali je specializiranost jezika neke stroke premo sorazmerna njeni abstrakciji. Matematika se namreč obravnava kot abstraktna mati naravoslovnih znanosti.

7 STROKE GLEDE NA NEVERBALNA TERMINOLOŠKA ZNAMENJA

Na koncu pregleda jezikovnih razlikovalnih različnosti strok naj bodo omenjena še neverbalna terminološka znamenja. Da se termini »od drugih leksemov včasih ločijo že po obliki in zgradbi, saj lahko vsebujejo tudi numerične znake, simbole ipd. [...]« (Žagar Karer 2011: 33), in da jezikovni priročniki tovrstne prvine strokovnih besedil obidejo (Žagar Karer 2011: 131), je bilo v strokovni literaturi že opaženo. Po Enciklopediji slovenskega jezika je znamenje »[n]ekaj, kar kaj samo predstavlja, ni pa tisto samo. Taka znamenja so npr. črke, glasovi, ločila, naglas in znamenja za ločevanje glasov, morfemi, besede in besedila, t. i. simboli in znaki.« (Toporišič 1992: 378) V prvem delu poudarjeno merilo umišljenosti je v drugem delu ponazorjeno s široko zajetimi konkretnimi primeri, od katerih v nadaljevanju obravnavam samo nelekseme in jih ne navezujemo na terminologijo. Neverbalna terminološka znamenja so posebnost strokovnih jezikov in kot taka nadomeščajo lekseme in s tem prevzemajo njihovo pomensko funkcijo. Vezava so na pisni kod in kot taka imajo potencialno možnost, da vstopajo v slovarsko kategorijo, a jim to več ali manj branijo njihove metajezikovne lastnosti, ki temeljijo na grafološki pojavnosti.

Neverbalna terminološka znamenja so:

(1) lahko del termina. Primer: »Dali mi bodo ovojnico formata A4 in mi rekli, naj študiram dokumente« (vir: Gigafida). Kot neverbalno terminološko znamenje

²⁹ »Nenavadnost« in »tipičnost« v tej zvezi gre razumeti v smislu najširše pojmovanih skladenjskih vzorcev znanstvenih besedil in ne aplicirano na posamezne stroke. V primerjavi z njimi gre pri njih prav za »nenavadnost« in »netipičnost«.

ga tako kot neverbalna terminološka znamenja v naslednjih točkah prvenstveno določa razumevanje iz sobesedila.

(2) lahko grafični pripomočki, ki vidno prepoznavno posredujejo s konvencijo določen pomen. To so neverbalna znamenja v jezikoslovju (/ poševnica; § paragraf). V matematiki je skupno ime za taka znamenja, na primer +, −, <, >, predikati. V govornem izražanju ne gre drugače, kot da jih opišemo: znak za seštevanje, odštevanje, in dogovorno poimenujemo, pri čemer dogovorjeno poimenovanje ni termin, ampak z jezikovnim položajem razumljen izraz (*plus, minus, manjše, večje*).

(3) Poseben tip neverbalnih terminoloških znamenj so v jezikoslovju ločila. Ta nimajo pomenske podlage, ampak opravljajo fiziološko nalogo premora v procesu govornega toka oziroma pisnega formuliranja (pika, vejica), obenem pa v skladenskih enotah vzpostavljajo posebno razmerje (vprašaj, klicaj, dvopičje, pomišljaj, narekovaj).

(4) Kot neverbalna terminološka znamenja lahko obravnavamo tudi številke in kemijske formule, npr.: 1, 2, 3, H₂O. Jezikovni položaj oziroma kontekst je spet tisti, ki poleg dogovornosti terminološkega znamenja pri govornem izražanju pripomore k razumevanju.

K zgoraj zastavljenemu vprašanju o povezavi specializiranosti strok in njihovi abstraktnosti dodajamo še drugo. Ali drži trditev, da je stroka bolj abstrahirana, čim več ima neverbalnih terminoloških znamenj?

8 SKLEP

Članek razčlenjuje specializiranost posameznih strok glede na vsebovanost narečnih terminov, pogovornih izrazov, zlasti žargonizmov, glede na besedne vrste, besedotvorje, sintagmatiko, skladnjo in vsebovanost neverbalnih terminoloških znamenj. Poudariti želi, da se stroke ne razlikujejo samo po terminološki leksiki, kar je poudarjeno v strokovni literaturi in je relevantno znamenje določenega predmetnega področja, ampak tudi po zgoraj omenjenih merilih. Termini kot leksikalne enote tako predstavljajo le del strokovnega jezika posamezne stroke. Članek obravnava neizrazne razlikovalne značilnosti kot metajezikovno nadgradnjo, ki so skupaj z izraznimi za terminologijo tako opredeljujoče, da lahko govorimo o njej kot delnem jezikovnem sistemu.

Širše gledano članek navaja merila, po katerih je mogoče ugotavljati razlikovalne značilnosti posameznih strok. Nedvomno je, da se specializiranost posameznih strok z njihovim razvojem veča. Vprašanje pa je, ali jezikoslovna obravnava sledi temu razvoju in ali je tako temeljita, da bi jo sprejele slovnice in dopolnilno slovarji. Glede na vsa navedena jezikovna dejstva je temo mogoče gledati tudi v kontekstu aktualnih razprav o slovenščini kot učnem jeziku v visokošolskih zavodih. Vse to so nova vprašanja za jezikoslovno prihodnost.

LITERATURA

- Bokal 2009** = Ljudmila Bokal, Izrazi za sneg in smuči v slovenski smučarski terminologiji, v: *6. kongres SIDG, 14.–18. 9. 2009, Maribor, Slovenija*, ur. Mihaela Koletnik idr., Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2009, 109–124.
- Bokal 2015** = Ljudmila Bokal, Stroka kot terminografsko izhodišče (ob primeru klekljarske terminologije), *Jezikoslovni zapiski* 21 (2015), št. 1, 37–50.
- Jackson 2002** = Howard Jackson, *Lexicography: an introduction*, London: Routledge, 2002.
- Jemec Tomazin 2010** = Mateja Jemec Tomazin, *Slovenska pravna terminologija: od začetkov v 19. stoletju do danes*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2010 (Lingua Slovenica 5).
- Jemec Tomazin 2013** = Mateja Jemec Tomazin, Frazemi v znanstvenih besedilih – območje dopustnega, v: *Frazeološka simfonija: sodobni pogledi na frazeologijo*, ur. Nataša Jakop – Mateja Jemec Tomazin, Ljubljana: Založba ZRC, 2013, 81–90.
- Jerebic 2008** = Janja Jerebic, *Nekateri metrični in kromatični koncepti nad grafovskimi produkti*, doktorska disertacija, Fakulteta za naravoslovje in matematiko v Mariboru, Maribor: [J. Jerebic], 2008. – Razmnoženo.
- Košmrlj Levačič 1998** = Maja Košmrlj Levačič, Izimensko strokovno izrazje, v: *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje: zbornik referatov s Posvetovanja o slovenskem naravoslovno-tehničnem izrazju*, Ljubljana, 22.–23. maja 1997, ur. Marjeta Humar, Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 1998, 139–146.
- Leder-Mancini 1884** = Zvonka Leder-Mancini, O nekaterih lingvističnih pogledih na terminološko problematiko, v: *Terminologija v znanosti: prispevki k teoriji*, ur. Franc Pediček, Ljubljana: Pedagoški inštitut, 1984, 81–89.
- Logar – Vintar 2008** = Nataša Logar – Špela Vintar, Korpusni pristop k izdelavi terminoloških slovarjev: od besednih seznamov in konkordanc do samodejnega luščenja izrazja, *Jezik in slovstvo* 53 (2008), št. 5, 3–17.
- Sušec Michieli 2009** = Barbara Sušec Michieli, Tipologija slovenskega gledališkega izrazja, v: *Terminologija in sodobna terminografija*, ur. Nina Ledinek – Mojca Žagar Karer – Marjeta Humar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 259–266.
- Šivic-Dular 1985** = Alenka Šivic-Dular, Slovenske delovne velelnice za živino, *Jezik in slovstvo* 30 (1985), št. 5, 147–152.
- Toporišič 1992** = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992 (Leksikoni Cankarjeve založbe, zbirka Sopotnik).
- Toporišič 2000** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 42000 (1976).
- Vidovič Muha 2000** = Ada Vidovič Muha, *Slovensko leksikalno pomenoslovje: govorica slovarja*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2000 (Razprave Filozofske fakultete).
- Vintar 2008** = Špela Vintar, *Terminologija: terminološka veda in računalniško podprta terminografija*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2008 (Prevodoslovje in uporabno jezikoslovje).
- Zupan 2013** = Jure Zupan, *Pomenska mreža slovenskih glagolov*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2013.
- Žagar Karer 2011** = Mojca Žagar Karer, *Terminologija med slovarjem in besedilom: analiza elektrotehniške terminologije*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Linguistica et philologica 26).
- Žele 2004** = Andreja Žele, Stopnje terminologizacije v leksiki (na primerih glagolov), v: *Terminologija v času globalizacije*, ur. Marjeta Humar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 77–91.
- Željko 1992/93** = Matjaž Željko, Uporaba kompleksnih števil v ravninski geometriji 2, *Presek: list za mlade matematike, fizike, astronome in računalnikarje* 20 (1992/93), št. 2, 116–119.
- Gigafida** = <http://www.gigafida.net/Concordance/Search?q=a4>, dostop 17. 11. 2016).

SLOVARJI

- Bokal 1994** = Drago Bokal idr., *Pojmovnik s področja obratovanja in vzdrževanja distribucijskega elektroenergetskega omrežja in postrojev*, Ljubljana: Elektroinštitut Milan Vidmar idr., ¹1994 (²1995).
- Bokal 2013** = Ljudmila Bokal, *Mali klekljarski slovar iz žirovskih del Tončke Stanonik*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2013 (²2015).
- Brešar 2011** = (<http://www.famnit.upr.si/files/files/seminarji/BostjanBresarMetricnaTeorijaGrafo.pdf>, dostop 4. 6. 2016).
- Čebelarski terminološki slovar 2008** = *Čebelarski terminološki slovar*, ur. Ljudmila Bokal idr., Lukovica: Čebelarska zveza Slovenije – Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008 (Slovarji).
- Geografski terminološki slovar 2005** = Milan Bufon idr., *Geografski terminološki slovar*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005 (Slovarji).
- Gledališki terminološki slovar 2007** = Barbara Sušec Michieli idr., *Gledališki terminološki slovar*, Ljubljana: Založba ZRC, 2007 (Slovarji).
- Planinski terminološki slovar 2002** = Albin Mlač idr., *Planinski terminološki slovar: slovensko-angleško-nemško-francosko-italijanski slovar planinskega, alpinističnega, plezalskega izrazja*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2002 (Slovarji).
- Pleteršnik 2006** = Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar 1–2* (CR-ROM), ur. Metka Furlan, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, ²2006 (¹1894–1895).
- Slovenski smučarski slovar** = Aleš Guček idr., *Slovenski smučarski slovar*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Slovarji).
- 1SSKJ** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, CD-ROM, Ljubljana: DZS, 1998.
- 2SSKJ** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika: druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja 1–2*, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU – Cankarjeva založba, 2014.
- Terminološki slovar uporabne umetnosti 2015** = Tomaž Lazar idr., *Terminološki slovar uporabne umetnosti: pohišstvo, ure, orožje* (<http://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/slovarji#v>, dostop 12. 4. 2016).

SUMMARY

Differential Characteristics of Professions from a Linguistic Perspective

This article analyzes the specialization of individual professions with regard to the inclusion of dialect terminology and colloquial expressions, especially jargon expressions, and with regard to parts of speech, word formation, syntagmatics, and syntax. From the point of view of differential characteristics of professions, this also includes nonverbal terminological markers. The article highlights the fact that professions differ not only in expressions, which is emphasized in scholarly literature and is a relevant marker of a particular subject area, but also by the criteria listed above. Certain professions are more distinctive in this regard. The source for these findings are terminological dictionaries published by the ZRC SAZU Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language and certain representative texts from these professions. Terms as lexical units thus represent only part of the professional language of a particular profession. The article treats expressive differential characteristics as a metalinguistic addition that, together with non-expressive ones, are so defining for terminology that one may refer to them as a partial linguistic system.